

Založeno na faktech: Regulace životního stylu (4/4)

12. PROSINCE 2023 – ČR a EU by se měly do budoucna vyvarovat regulací životního stylu bez vědeckého základu, jako je např. zákaz ochuceného nahřívání tabáku.

Lepším příkladem je Velká Británie nové způsoby užívání tabáku a nikotinu aktivně propaguje jako bezpečnější alternativu ke klasickému kouření.

Trh s legalizovanou marihuanou není třeba zbytečně příliš regulovat. Řešení na tržním základě dosahují dlouhodobě dobrých výsledků a jejich pozitiva značně převažují nad negativy.

Založeno na faktech je čtyřdílný seriál evidence-based politických reforem navržených Liberálním institutem pro českou hospodářskou politiku. Vychází v listopadu a prosinci 2023.

Jan Šincl

Jan Šincl je ekonom a analytik Liberálního institutu. Zabývá se hospodářskou politikou.

Liberální institut

Český nezávislý think-tank založený v únoru 1990.

Svoboda jednotlivce, minimální vláda, volný trh a mír.

Executive summary

- Předkládaná studie je součástí série čtyř studií mapujících odvětví energetiky, zemědělství, vzdělávání a životního stylu v České republice, které postupně vyjdou v seriálu *Založeno na faktech* během listopadu a prosince 2023. Po analýze problémů v jednotlivých odvětvích předkládá příklady a inspirace ze zahraničí a z vědecké literatury, které by mohly při jejich řešení dlouhodobě pomoci české společnosti a ekonomice.
- Zákaz ochuceného zahřívání tabáku ze strany EU se nezakládá na současném poznání a za mnohem vhodnější přístup považujeme ten, který momentálně převažuje ve Velké Británii.
- V oblasti legalizace marihuany navrhuje přepracování současného návrhu regulovaného trhu s konopím a inspiraci zeměmi, jejichž přístup lze považovat za více protržní, protože takový přístup dosahuje dlouhodobě nejlepších výsledků.

Úvod

Přestože se v posledních desetiletích stále častěji mluví o *evidence-based policy makingu*, tedy politice založené na empirických faktech, pravdou je, že tato z našeho pohledu klíčová součást vyspělého demokratického legislativního procesu nebývá uplatňována v dostatečné míře. V praxi se častěji setkáváme spíše s řešeními problémů založenými na ideologii konkrétních vlád.

Na jednu stranu je jasné, že vlády podléhají působení politického cyklu, a primárně se tedy snaží, aby si svou politikou neznepráčetily svou voličskou základnu a měly tak šanci dostat se k moci i v dalším volebním období. V takovém prostředí je složité prosazovat politiku, která by mohla v dlouhém období pomoci společnosti a ekonomice jako celku i za cenu krátkodobých nepříjemností. Málokterá vláda je ochotna prosadit reformy, za které pouze sklídí kritiku a její výsledky si nakonec připíše až některá z vlád následujících, která se ale na prvotním řešení problému nemusela vůbec podílet a kritice ze strany veřejnosti se tedy vyhnula.

Výše uvedené politické reality jsme si samozřejmě plně vědomi, přesto však odmítáme rezignovat na předkládání smysluplných politických řešení.

Následující série studií předkládá vybrané problémy čtyř oblastí české společnosti – energetiky a životního prostředí, zemědělství, vzdělávání a životního stylu – analyzuje je a pomocí příkladů úspěšných politik ze zahraničí či z literatury předkládá jejich možná řešení.

V oblasti energetiky a životního prostředí se studie věnuje problematice zelených zdrojů energie a případným institucionálním důsledkům přílišných státních zásahů do podnikatelského prostředí.

Cílem této studie je nejen identifikovat problematické oblasti, ale také navrhnout konkrétní, daty podložená politická řešení, která pomohou České republice dosáhnout strategických cílů v dané oblasti bez toho, aby významně narušovala svobodu svých občanů.

Studie dalších oblastí, tedy energetiky, zemědělství a vzdělávání vyšly v minulých týdnech. Všechny jsou k přečtení také dohromady v celkové studii *Založeno na faktech: Vstříc rozumnější regulaci*.

Regulace životního stylu a drogová politika

Regulace životního stylu je v České republice tématem každodenní debaty. Ať už se jedná o nulovou daň spotřební daň na tiché víno, neustále zvyšující se daně na ostatní alkohol a tabák nebo o současný hojně diskutovaný zákaz prodeje ochuceného zahříváného tabáku. Následující, poslední, studie z našeho seriálu *Založeno na faktech* se bude věnovat tématům alternativ kouření tabáku v EU a legalizaci užívání marihuany v České republice.

Zhoubný vliv kouření klasických cigaret na lidský organismus je znám již po desetiletí. I přesto nadále ve světě existuje početná skupina kuřáků. Dle dat *Světové zdravotnické organizace* WHO kouří zhruba 1 miliarda lidí. (WHO 2021) Logickým incentivem tabákových firem je snaha o snižování nebezpečnosti užívání tabáku, jelikož pravděpodobně žádná společnost nechce dlouhodobě zabíjet svoje zákazníky. Dlouhou dobu tedy existovala poptávka po konzumaci tabáku a jeho konzumace pomocí klasických cigaret byla nejdostupnější alternativou. To se změnilo až zhruba v posledních dvou dekadách díky tržním inovacím, které přinesly například menší elektrické baterie, které se daly využít i v prvních typech elektronických cigaret. Díky tomu jsme byli, zejména v posledních letech, svědky obrovského rozvoje nových možností konzumace tabáku jako je například nahřívání nebo vaping.¹

Národní akademie věd, inženýrství a lékařství (NASEM) ve Spojených státech provedla v roce 2018 analýzu až 800 recenzovaných článků, které se zabývaly elektronickými cigaretami. Z výsledků analýzy vyplývá, že e-cigarety jsou pravděpodobně méně škodlivé a jejich aerosoly obsahují méně toxických látek, než je tomu u klasických cigaret. (NASEM 2018) K podobnému závěru dochází i systematická studie provedená britskou vládní organizací OHID,² která říká, že vapování má v porovnání s klasickým kouřením pouze nízká rizika, nelze jej však považovat za zcela bezrizikové, a to zejména pro osoby, které předtím nekouřily. (McNeill et al. 2022)

Ve světle těchto dvou rozsáhlých studií se zákaz prodeje ochuceného ohříváného tabáku ze strany Evropské komise, který vstoupil v účinnost v říjnu 2023, jeví jako paternalistické rozhodnutí bez racionálního základu. Společnost Phillip Morris uvádí, že od uvedení produktu

¹ Rozdíl mezi nahříváním a vapováním je relativně jednoduchý. Na rozdíl od tabáku v klasických cigaretách se nahříváný tabák, jak název napovídá, pouze nahřívá, a tedy neprodukuje toxické látky vzniklé spalováním. V rámci vapingu se pak používají tzv. *liquidy*, tedy kapalné náplně, které při zahřívání uvolňují aerosol, který člověk následně vdechuje. Obě varianty existují také s různými příchutěmi, které jsou některým regulátorům trnem v oku, protože lidé si více užívají konzumaci ochucených potravin.

² Office for Health Improvement and Disparities

Iqos na trh v České republice a na Slovensku v roce 2017 dosáhl počet uživatelů nahřívajícího tabáku celkem 830 tisíc lidí.³ 530 tisíc z nich pak přestalo s klasickým kouřením. (Phillip Morris 2022)

Nahřívající tabák a vaping jsou méně nebezpečnou alternativou ke klasickému kouření a jejich zákaz nebo částečné omezení bude fungovat přesně opačně, než bylo původně zamýšleno, a dojde tak k aspoň částečnému návratu kuřáků ke klasickým cigaretám. Vhodnější než již platný zákaz by byl například přístup, který zvolila Velká Británie. Tamní vláda totiž nejenže alternativní užívání tabáku nezakázala, ale naopak jej ještě aktivně podpořila jako jeden z prostředků, kterými se dá zabránit negativním dopadům klasického kouření na společnost. Mezi lety 2011 a 2021 tak ve Velké Británii došlo k poklesu prevalence kouření mezi lety 2011 a 2021 z původních 20,2 % na 13,3 %. Britský statistický úřad pak hlavní roli v tomto trendu připisuje právě méně rizikovým alternativám klasických cigaret. (ONS 2022)

V příkrém kontrastu k přístupu vůči alternativním způsobům užití jsou nejen v České republice liberalizační tendence okolo užívání marihuany. Politika týkající se spotřeby drog je v rukou jednotlivých členských států, a nikoliv EU jako celku. Ačkoliv to není ve světě příliš známo, česká protidrogová politika se svým přístupem k užívání omamných látek v mnohém podobá pravděpodobně nejznámějšímu příkladu tohoto přístupu Portugalsku. Podívejme se ale nejdříve do historie. Drogy byly v Československu užívány i za komunistického režimu, nicméně informace o nich byly státem potlačovány.⁴

Zlom nastal až po sametové revoluci, kdy o drogové problematice začala svobodná média informovat daleko více, což mělo za následek iluzi, že má ČR obrovský drogový problém. Hysterická řešení na sebe nenechala dlouho čekat, a proto v roce 1998 přišla, i přes veto tehdejšího prezidenta Václava Havla, represivní regulace, která zakázala držení „většího než malého“ množství drog.⁵ Dle Patricie Morganové lze ve válce proti drogám najít obecné vzorce pro každou zemi. Nejprve je prostředí relativně svobodné, následně nastane hysterie a doba represí, načež opět dochází k postupnému návratu ke zdravému rozumu. (Morgan 1991) Přesně takový průběh pozorujeme i v ČR, kdy po letech represí došlo k praktické dekriminálnímu užívání drog v určitém povoleném množství.

³ Údaje z roku 2022. Z toho 530 tisíc v ČR a 300 na Slovensku.

⁴ Zajímavou sondou do tehdejší komunity je například román *Memento* publicisty Radka Johna.

⁵ Zmíněné větší, než malé množství nebylo v původním zákoně specifikováno a k větší právní jistotě vedla až následná judikatura, viz <https://www.policie.cz/clanek/mnozstvi-vetsi-nez-male.aspx>.

Na tuto svobodnější éru pak navazuje i nový návrh na legalizaci trhu s konopím, se kterým přišla Česká pirátská strana ve spolupráci s předními českými adiktology. Jakkoliv je tato snaha o vytvoření regulovaného trhu s marihuanou chvályhodná, máme za to, že návrh by v současném znění vytvořil z trhu pouze regulační peklo, které by současnému, relativně svobodnomyslnému přístupu veřejnosti k drogám, spíše uškodilo. Problematických oblastí je v návrhu mnoho, za všechny tedy budeme jmenovat jen dvě nejpalčivější.

Zaprvé je to plánovaná snaha státu o stabilní ceny. Návrh počítá s tím, že cena by měla být pomocí spotřebního zdanění regulována na takové úrovni, za kterou se prodává nyní. Toho by měl stát dosahovat pomocí spotřebního zdanění. Cílem je, aby cena nespadla příliš nízkou a nebyla tak marihuana více dostupná. Stát však ze své podstaty není schopen určit, jaká by měla být optimální cena na daném trhu. Realita nám navíc ukazuje, že státy spotřební daně spíše zvyšují, než aby je snižovaly. Co se tedy stane v případě, že cena gramu vzroste nad stanovenou mez? Sníží stát sazbu spotřební daně? Může to udělat hned nebo počkat až do dalšího návrhu státního rozpočtu? Není možné, aby stát arbitrárně určil cenu, za kterou se má nějaké zboží prodávat a následně s ní prakticky na denní bázi manipuloval tak, jako to dělá trh.

Zadruhé by pro nákup konopí měl být úředně stanovený denní (10 g) a měsíční (100 g) limit. Stát bude spotřebu sledovat a v případě nárůstu spotřeby oproti „normálu“ bude aktivně nabízet uživateli poradenství jako součást *harm reduction* prevence. Problematické je již samotné arbitrární stanovování povoleného množství, nicméně hlavní problém leží primárně v tom, že stát bude držet registr uživatelů, který bude, v případě příchodu nějaké méně „osvícené“ vlády, možné relativně jednoduše zneužít.

Tyto dva aspekty návrhu vidíme jako nejproblematictější, avšak v rámci provedené studie jich je více, jmenujme ještě například omezení množství produkce pro daného licencovaného pěstitele, které má omezit ziskovost podnikání v daném sektoru. Omezování množství legální produkce totiž bude působit dvěma směry. Zaprvé je možné, že legální nabídka nebude schopna pokrýt poptávku, což v konečném důsledku nepomůže zamýšlenému vymýcení černého trhu. Zadruhé bude omezení legálního množství v kombinaci se spotřební daní dále uměle navyšovat cenu konopí pro koncové spotřebitele. V končeném důsledku se však i nadále jedná o věci, které by mělo být možné v rámci přípravy na legalizaci změnit. Věříme, že inspirace ze zahraničí, zejména v Coloradu, by mohla být při zavádění nové legislativy vítaným vkladem, který by mohl návrh znatelně vylepšit. Jaké jsou přístupy v jednotlivých zemích a jejich dopady na společnost shrnují následující řádky. Vše vychází ze materiálu Běláčková et al. (2022).

Nizozemsko

- První regulace 1976. Největší rozmach proběhl v 80. letech, následně od roku 1996 dochází k postupnému omezování.
- Nárůst celoživotní zkušenosti s marihuanou až o 400 %, naopak pokles dlouhodobé prevalence mezi 17letými o 33 %. Počet žádostí o prvotní léčbu narostl za sledované období o 180 %, což ale není nutně negativní faktor, protože může souviset s destigmatizací užívání a rozvojem *harm reduction* programů.
- Nutno podotknout, že se jedná o extrémně dlouhé období, navíc spojené s překotnými společenskými a ekonomickými změnami.

Kanada

- V Kanadě došlo ke snížení sankcí spojených s činnostmi okolo marihuany v roce 2018. Prodej byl legalizován v roce 2019.
- Za sledované období došlo u lidí starších 25 let k 18% nárůstu spotřeby za poslední tři měsíce a naopak k 47% poklesu v kategorii 15–17 let.
- Rapidní rozvoj pohotovostních zařízení v nemocnicích (nárůst o 33 %), kde mohou uživatelé vyhledat odbornou pomoc.

Uruguay

- Pěstování v Uruguayi bylo povoleno v roce 2014. Od roku 2015 byly legalizovány konopné kluby a od roku 2017 je marihuana dostupná i v lékárnách.
- Od roku 2014 došlo k nárůstu spotřeby v posledním měsíci mezi dospělými o 80 %. Mezi studenty pak až 65 % vyzkoušelo marihuanu v posledním roce před dotazováním.
- Od legalizace prodeje v lékárnách je v zemi pozorován 45% nárůst v poptávce po marihuaně k medicínským účelům.

USA

- Léčebné konopí bylo v některých státech povoleno již v roce 1996. Následně došlo postupně zejména po roce 2010 k depenalizaci, dekriminalizaci nebo legalizaci v mnoha státech a na federální půdě ve Washingtonu DC.⁶
- V některých státech byl pozorován růst užití v posledním měsíci až o 26 %, naopak třeba na Aljašce došlo ve stejné kategorii k 20% poklesu.

⁶ Marihuana je v současnosti legální pro rekreační užití ve 24 státech, Washingtonu DC a Guamu. Plně nelegální už je pouze v Idahu, Wyomingu, Kansasu a Jižní Karolíně. Viz *Marijuana Legality By State – Updated Oct 30, 2023*, <https://disa.com/marijuana-legality-by-state>

- Užívání konopí mezi mladistvými zůstalo prakticky beze změny, nicméně v kategorii 14–18 až 52,5 % někdy vyzkoušelo vaping marihuany a 73,3 % někdy užilo edibles. (Průměr za celé USA).

Španělsko

- Konopné kluby začaly vznikat v roce 2002 na bázi dekriminalizace držení, pěstování a sdílení konopí.
- V krátkém období došlo 67% nárůstu užití v posledním měsíci mezi dospělými, v delším časovém horizontu pak k 14% poklesu. V kategorii 14–18 let nejdříve nárůst o 13 %, následně pokles až o 24 %. Poptávka po léčbě nejdříve raketově vzrostla, následně postupně klesala.

Výše uvedené body pocházejí ze zmíněné dopadové studie a ukazují různé přístupy k legalizaci nebo dekriminalizaci marihuany ve světě. V některých zemích pozorujeme určité dopady, zejména co se užívání konopí týče, nicméně v jiných k žádné významné změně nedošlo. Můžeme usuzovat, že velmi záleží zejména na konkrétním nastavení dané politiky.

Pravděpodobně nejznámější případ úplné legalizace marihuany se udál v roce 2012 ve státě Colorado, který byl ve své době hojně medializovaný po celém světě. Politika ve státě Colorado zahrnuje řadu regulačních omezení, která jsou v některých aspektech srovnatelná s pravidly uplatňovanými v Nizozemsku. Konkrétně jsou konopné výrobky dostupné pouze dospělým osobám ve specializovaných prodejnách, s omezenou možností propagace a s maximálním množstvím produktu, které je možné držet. Navíc, a to je hlavní odlišnost od nizozemského modelu, je ve státě Colorado legální také pěstování konopí, avšak pěstitelé musí získat státní licenci. Díky tomu je situace na trhu s marihuanou ve státě Colorado srovnatelná s trhem alkoholovým či tabákovým.

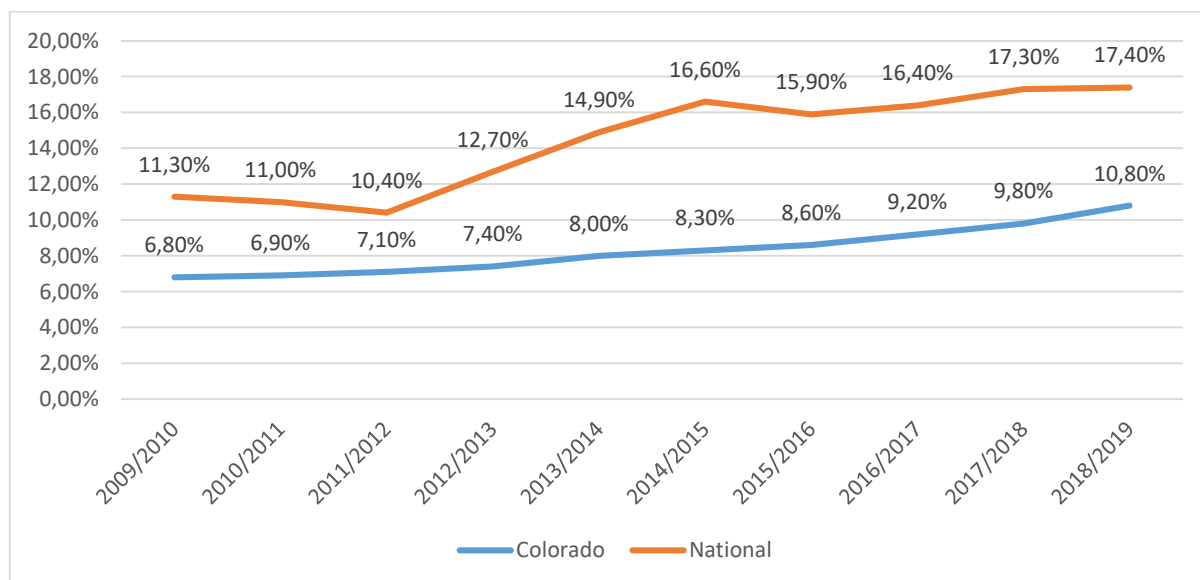
Z počátečních dat od roku 2014⁷ je možné reagovat pouze na některé z prvotních obav, které byly vyjádřeny, zejména v táboře odpůrců legalizace. Těmito obavami byly zejména ztráta produktivity, zvýšený počet dopravních nehod řidičů pod vlivem marihuany a zvýšená zločinnost. Avšak střednědobá data neukazují markantní nárůst zločinnosti či dopravních nehod, ani nepotvrzují pokles produktivity. Celkový počet zatčení za držení marihuany poklesl mezi lety 2012 a 2019 o 71 %. Pokles o 56 % zaznamenal též počet zatčení za prodej marihuany. Za pěstování marihuany však zatčení nepatrně vzrostly o 3 %. Ačkoliv mezi lety 2014 a 2020 vzrostl počet nehod, při kterých měli řidiči v krvi THC v kombinaci s jinou drogou (nejčastěji alkoholem) z 12 % na 31 %, zaměříme-li se pouze na řidiče, kteří měli v krvi jen THC, a žádnou jinou drogu, zjistíme, že došlo pouze k nepatrnému nárůstu z 6,3 % na 8,7 %. Samozřejmě není

⁷ Ačkoliv byla legalizace schválena v prosinci 2012, v účinnost vstoupila od začátku roku 2014.

na místě snižovat fakt, že počet dopravních nehod pod vlivem marihuany vzrostl, nicméně nejhorší scénáře, které provázely legalizaci, se ani zdaleka nenaplnily. (CDCJ 2021)

Z dostupných informací je patrné, že legalizační politika přinesla státu Colorado také značné fiskální příjmy. Do září 2023 činily příjmy státu z daní z prodeje lékařské a rekreační marihuany více než 2,5 miliardy amerických dolarů. Což výrazně překonalo původní odhady, které hovořily o ročních příjmech 5–22 milionů dolarů. (CDR 2023) Samotná studie provedena Pirátskou stranou uznává, že podobně tržní řešení, jaké bylo aplikováno v USA, může dosáhnout většího omezení černého trhu a tím pádem přinést všechny benefity, včetně daňového výnosu pro stát, ve větší míře. Problematické podle studie však je, že by trh mohl přinést nárůst problémového užívání konopí. (Běláčková et al. 2022: 57)

Graf 4.1: Průměrný podíl uživatelů marihuany v posledním měsíci v Coloradu a USA 2009–2019 (v %)

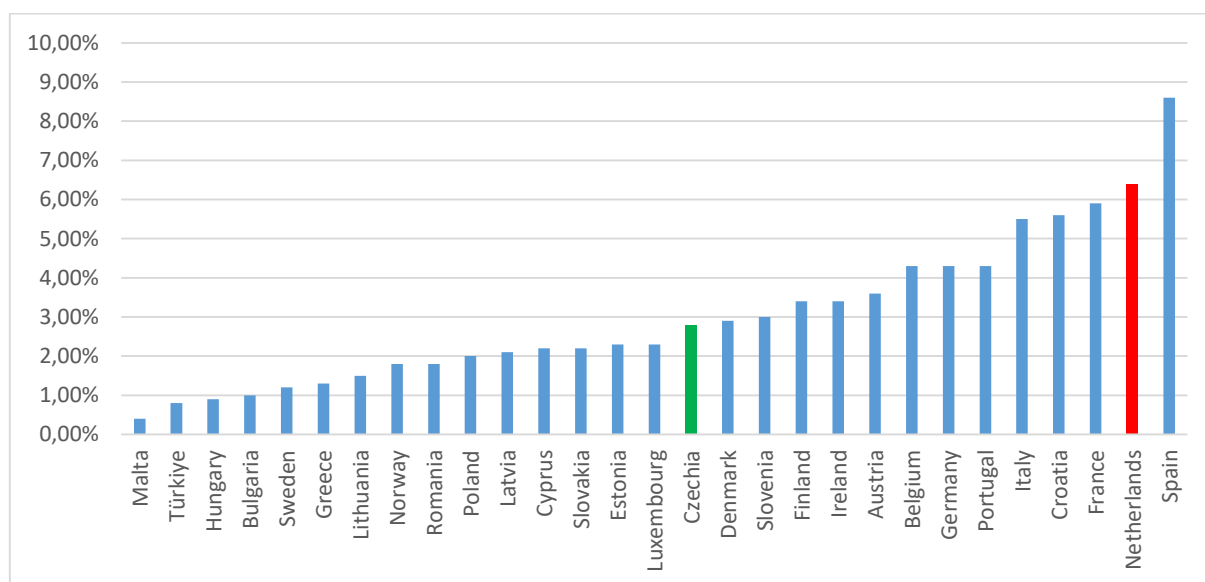
Zdroj: (HIDTA 2021), vlastní zpracování

Mírný nárůst o 6,1 p. b. mezi lety 2009 a 2019 zobrazuje i graf 5 výše za předpokladu, že užití marihuany v posledním měsíci budeme považovat za problémové užívání konopí. V roce 2019 žilo v Coloradu cca 5,76 milionu lidí, a tedy marihuanu užilo v posledním měsíci více než milion lidí. Tento počet může být pochopitelně považován za problematický, pokud jej ale zkombinujeme s ostatními faktory uvedenými výše, není na místě tvrdit, že by tento víceméně tržní přístup způsobil v Coloradu významné problémy. Naopak, i pokud je zvýšená spotřeba považována za negativum, pozitiva nad negativy převažují.

Dalším zajímavým fenoménem v oblasti dekriminálníce marihuany jsou proslulé nizozemské „coffee-shopy“. Jedná se o bary, ve kterých je možné zakoupit a užívat různé druhy konopí.

Překvapivé na celé situaci je zejména to, že pěstování, nabízení a přechovávání marihuany v této zemi legální není a lidem tak reálně hrozí tresty, včetně odnětí svobody. Tato situace je výsledkem specifické politiky tolerance, která byla v Nizozemsku zavedena v roce 1979. Na základě „tolerančních“ směrnic vznikly coffee-shopy, které mají licenci od příslušné municipality. Je důležité poznamenat, že udělení této licence není mandatorní, a tudíž ne všechna města v Nizozemsku coffee-shopy hostí. Statistiky ukazují dlouhodobý pokles počtu těchto zařízení z 729 v roce 2005 na 606 v roce 2013 až na 564 v roce 2020. (Statista 2023) Politika tolerance postupem času utrpěla několik změn. V roce 2013 bylo omezeno nakupování v coffee-shopech pouze pro rezidenty Nizozemska, aby byla eliminována „drogová turistika“.

Graf 4.2: Marihuana v EU, prevalence v posledním měsíci, poslední dostupná data dané země (v %)

Zdroj: (EMCDDA 2023), vlastní zpracování

Navzdory tomu, že v coffee-shopech je prodej konopných výrobků povolen, pěstování a distribuce marihuany zůstávají v zemi zakázány, což vede k paradoxní situaci, kde si tyto prodejny zásobují z černého trhu. Vliv existence regulovaného odvětví na spotřebu konopných produktů v Nizozemsku je sporný. Z dat v grafu výše nicméně vidíme, že marihuanu užilo v posledním měsíci před sběrem dat 6,4 % osob starších 15 let, v ČR to bylo jen necelé 2,8 %. (EMCDDA 2023) Podobné polovičaté řešení, tedy legalizace pouze spotřební části trhu, naštěstí není součástí současného návrhu, nicméně něčím podobným je například snaha o omezení maximální produkce každé firmy, kterou návrh obsahuje.

Doporučení:

V případě regulace nových alternativ ke klasickým cigaretám jednoznačně doporučujeme sledovat spíše britský než evropský model, který se uchyluje raději k represí místo, aby respektoval současné poznání a uplatňoval politiku *harm reduction*. Represe nefungovala během alkoholové prohibice. Nefunguje během války proti drogám a nebude fungovat ani u zákazu nahřívání cigaret nebo vapování. Místo zákazů by se stát a potažmo EU by měly zaměřit na podporu dlouhodobého výzkumu jejich zdravotních dopadů. Příliš restriktivní politika může do budoucna snížit pozitivní dopady na zdraví kuřáků a potažmo na veřejné rozpočty. Podobně jako ve Velké Británii, i v EU a ČR by mělo docházet spíše k aktivní propagaci alternativ ke klasickým cigaretám. Dle prezentovaných dat z dalších zemí není nutné vymýšlet tzv. „českou cestu“ a je možné se inspirovat. Jakkoliv může vyšší výskyt užití marihuany v posledním měsíci znít děsivě, benefity, které s sebou toto tržní řešení legalizace přineslo, tuto negativní stránku zřetelně převyšují. Zaprvé vzroste svoboda společnosti k užití látky, jejíž rizikovitost je nízká. Zadruhé vzrostou při správném nastavení i daňové příjmy státu. V rámci přípravy nové legislativy se tedy jednoznačně kloníme k tomu, aby byl zrušen požadavek na omezování dostupného množství, vytváření seznamů uživatelů a snahu o regulaci ceny pomocí spotřebních daní.

Závěr

Navzdory tomu, že má Česká republika v současné době celou řadu problémů, neměli bychom zapomínat na progres, kterým v posledních více než třiceti letech prošla. Kvalita života nebo bezpečnost se pro valnou většinu české populace rapidně zvýšila. Momentum, které česká společnost a ekonomika díky sametové revoluci a následné ekonomické transformaci získala, se však v posledních letech začalo postupně vytrácet.

Tato série studií vznikla primárně proto, aby adresovala z našeho pohledu největší problémy ve čtyřech českých sektorech a navrhla taková řešení, která jsou založená na úspěšné zahraniční praxi nebo dlouhodobé zkušenosti. Jednotlivé studie reflektují naléhavost přepracování českého přístupu k energetice, zemědělství, vzdělávání a regulaci životního stylu a nabízí novou perspektivu pro dosažení dlouhodobě robustního a konkurenceschopného hospodářství a svobodnější společnosti.

Z našeho pohledu není nutné za každou cenu pokaždé znovu „vynalézat kolo“ a nejen v těchto čtyřech oblastech bychom se mohli daleko více inspirovat zahraničními politickými řešeními, která často fungují již několik dekad a jejichž výsledky jsou tudíž snadno ověřitelné na datech.

Reference

- Běláčková et al. (2022) Regulace trhu s konopím – dopadová studie.
(https://regulacekonopi.cz/documents/204/Regulace_trhu_s_konop%C3%ADm_-_dopadov%C3%A1_studie_ebook.pdf).
- Colorado Department of Revenue. (2023) Marijuana Tax Reports.
(<https://cdor.colorado.gov/data-and-reports/marijuana-data/marijuana-tax-reports>).
- Colorado Division of Criminal Justice. (2021) Impacts of Marijuana Legalization in Colorado.
(https://cdpsdocs.state.co.us/ors/docs/reports/2021-SB13-283_Rpt.pdf).
- EMCDDA. (2023) Statistical Bulletin 2023 – prevalence of drug use.
(https://www.emcdda.europa.eu/data/stats2023/gps_en).
- HIDTA. (2021) The Legalization of Marijuana in Colorado: The Impact.
(https://www.rmhidta.org/_files/ugd/4a67c3_b391ac36of974a8bbf868d2e3e25df3d.pdf).
- McNeill et al. (2022) Nicotine vaping in England: an evidence update including health risks and perceptions. Office for Health Improvement and Disparities. London: Office for Health Improvement and Disparities. 75-76. (<https://www.gov.uk/government/publications/nicotine-vaping-in-england-2022-evidence-update>)
- Morgan, P. (1991) Illicit drugs. *Journal of Public Health Policy* 12(1): 20–23.
(<https://www.jstor.org/stable/3342771>).
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2018) Public Health Consequences of E-Cigarettes. Washington, DC: The National Academies Press: X and 1-6.
(<https://nap.nationalacademies.org/resource/24952/012318ecigaretteConclusionsbyEvidence.pdf>)
- Office for National Statistics. (2022) Adult smoking habits in the UK: 2021.
(<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/healthandlifexpectancies/bulletins/adultsmokinghabitsingreatbritain/2021/pdf>)
- Phillip Morris ČR. (2022) Finanční výsledky za rok 2022.
(https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/czech-market/news/29-09-2022-tz---philip-morris-%C4%8Dr-a-s-zve%C5%99ej%C5%88uje-finan%C4%8Dn%C3%AD-v%C3%BDsledky-za-prvn%C3%AD-pololet%C3%AD-2022.pdf?sfvrsn=3c7a25b6_6)
- Statista. (2023) Total number of coffee shops in the Netherlands from 2005 to 2020.
(<https://www.statista.com/statistics/631926/total-number-of-coffee-shops-in-the-netherlands/>).
- WHO. (2021) WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000-2025. Fourth edition. Geneva: World Health Organization: 25
(<https://www.who.int/publications/i/item/9789240039322>)